

en part: car tenim la tancada a Andorra (almenys Arcavell, 1936), Vall Ferrera, Cardós i algun altre sector del Pallars Sobirà, amb la Conca de Tremp i fins a Llaguarres, però *frón* a la Vall de Boí [Durro, Irigo, 1953] i l'Alta Ribagorça (Espés, Merli, 1957), i la s'estén per diversos pobles de l'Urgellet (ja a Freixa, entre Sort i el Segre) i fins del Cardener (Gósol, Lladurs i d'altres, 1963) i Alt Berguedà (1963), cap a l'Urgell (Borges Blanques, *BDLC* vi, 51),⁶ i també apareix en una part del P. Val., aquí amb geografia complicada: veg. detalls en *AlcM* amb els quals coincideix bastant el que tinc anotat: oberta a Morella, Vilanova d'Alcolea i l'Alcora, però tancada per una banda en alguna part del Maestrat (Salzadella) i cap a Alcoi deu tornar-hi a haver tancada (MGadea al-¹⁵tra ment li hauria posat accent, i no ho fa, *T. del Xè* I, 287).

Lús de *front* en combinacions adverbials o prepositives per indicar la posició enfrontada o oposada a una altra cosa (*adversus*, *en face de*, *dirimpetto*, *gegenüber*) no és antic en català literari i fins avui ha restat molt poc estès en el català central (on es preferixen combinacions com *al davant*, *davant per davant*; cap al Migjorn ha pres més volada i s'ha afermat en usos més populars: ja OPou escrivia «canteres que estan una *enfront de altra*», *ThPu.*, 8; se sent ja molt en les terres tarragoneses («lu tròz d'*amfrón*», Vilabella, 1964), però més en el P. Val., en diverses variants: «ací *mfrónt*», Salzadella (1961); «en *frón(t)* la torre», Alcora (1961); «la part de la séquia que està *front* al poble», Palmar de l'Alb. (1962); «la Penya de l'Àliga està *de front* del Corral de M.», Vall de Gallinera (1963).

DERIV.: **Frontada* 'afrontació, línia de límits', ribag. ant., en doc. d'Ovarra, de 1015-19 (referent a Vilanova de Sos, MDueque, *Docs. de Ovarra*, 61.3). *Frontada*, *AlcM*, de sentits inconnexos. *Frontal* com a adjectiu potser és llatí [Lab. 1839], si bé *frontalis* només és baix llatí; com a substantiu ja hi ha *FRONTALE* en llatí (des de Livi a Plini) aplicada a un lligall del front, especialment el dels cavalls, en català com a 'diadema' [*Curial*], el del cavall [1466], d'altar [1356], sentit en el qual fa concurrència amb *palli* (però tots dos són bon català, a desgrat de Careta), cf. *BDC* xix, 146; també s'ha aplicada en el Pirineu central a un vessant de serra, almenys des de la vall de Gistau («el *frontal* de bordas», pintoresc vessant que domina la vall per la banda de Benasc, San Juan de Plan, 1965).

Distingim-ne *frontaler* adj., generalment substantivat per a les tropes de guarnició en un front de guerra o una frontera amenaçada, ja en el S. XIII: «lo papa --- ordenà --- que en axí com lo príncep qui guerreja ab altre príncep à manera com met *frontalers* per los stremes de ses terres, que enaxí fossen fets monestirs per les terres dels crestians qui participen ab los infels», Llull (*Blang.*, *NC*. II, 196); «hagueran gran mal pres los franssesos, en aquella ost, e prenfan, tot dia, per rahó de les mescles, e dels asaigs e de les sdemeses que-ls fahian los *frontalers* que-⁶⁰l rey d'Atagó havia

posats a Bosoldó e Ostalrich e en los altres loguars de la *frontera*», Desclot (§ 160, *NCL*. v, 92.3); «havia a passar per castells d'enemics hon estaven *frontelés*», Muntaner (cap. 229).

Ben conegut és el fr. *frontalier*, però es considera manllevat: Giandom. Serra (*Le Français Moderne* v, 78-79; cf. *ZRPh*. LIX, 370) creu que tant en francès com en català és manllevat d'un hipotètic oc. antic **frontadier* fundat únicament en el bearn. mod. *frontadé*, però la documentació li dóna ben poc suport; més fàcil és que, com sosté Spitzer (*Le Français Mod.* iv, 329), en francès sigui manllevat del català; jo diria, però, que en català és derivat per dissimilació de *frontera* (< *fronterer*), car el text de Desclot demostra aquesta derivació amb el seu aparellament dels dos mots; i observem que més enllà Desclot torna a usar *posa en frontera* amb referència a la mateixa acció de guerra (§ 157, v, 52-10); d'altra banda és el bearn. *frontadé* el que és evidentment manllevat del català (*fr-* no és bearnès) amb una de les tres *r* de *fronterer* dissimilada en *-d-*; *frontalera* f. [Desclot]; *frontalet*.

Fronter adj. [S. XVI, doc. val. del *Libre d'Antiquitats*; «*paret frontera*: paries anticus», OPou, *ThPu.*, 7; «dins un esquey, *fronter* a la capella, / una celda es desclou, celda d'abella, / entre'ls braços mollosos d'un penyal», *Ail.* (36)]. *Fronter* m. (1472). *Frontera* 'front militar' [Desclot, veg. *frontaler*; també Jaume I, Muntaner, etc.: «ha estat de cara tots temps, e de *frontera* a vostre linyatge», Jaume I (Ag., 175); «yo me-n tornaré en Castella, e pensaré d'endreçar totes les *fronteres* qui són envers la terra del rey de Granada», Muntaner (26)].

Amb el sentit 'límit d'estats' [c. 1330: «Tortosa, qui és noble ciutat e bona, e és a la *frontera* de Catalunya e d'Atagó», Muntaner (71); Cròn. del Cerimoniós], i de vegades sembla haver-hi un poc de totes dues coses, i de l'altra següent: «Sant Tomàs --- sapiats que él ha tan gran poder que negú de si no li poria tenir camp, sinó que él embarguen desert de salvatges que i és, e altres montanyes que li són entorn de la sua *frontera*, en que stan moltes e diverses bestias feres», M. Viladestés, a. 1413 (JMBover, *BiblEscrBal.* II, 531); «façana d'edifici' [Jaume I], avui especialment val. (MGadea, *T. del Xè* I, 235, 360; cf. *BDC* xx, 95); 'costat d'una propietat que dóna a un camí o séquia': «si-ls ditz camis s'engorgaven, que-ls ditz sobrepausatzen fassen aquels adobar, e que pagen so que costaran d'adobar aquels de qui seran les *fronteres*», doc. ross. de 1292 (RLR IV, 510), text igual amb referència a Elna l'any 1323 (RLR xxx, 545); també això val. avui, aplicada a les séquies d'Almassora (1961), de Mislata (1962), de Demús (1963).

Fronterejar 'afrontar amb una altra demarcació' [1490, Galba, *Tirant*; *frontejar*, hapax d'un doc. de 1556, segurament per *fronterejar* negligint la sigla de *er* (doc. llegit imperitament, *entupanis* per *entuxants*, mala grafia en lloc d'*antuxans*), avui ben viu encara a Conflent: a Planès sento repetidament la frase; Eina i Fontpedrosa, etc., *fruntèrèzon*, 1959; *fronterejant*; *fronterenc*; *fronterer* [S. xv, *DAG.*; *AlcM*]. *Fronteria*.